

Daily Life in the Ottoman Empire

Autor: Mehrdad Kia

Izdanje: The Greenwood Press, Santa Barbara, Denver, Oxford, 2011., 294 str.

U izdanju nakladnika *The Greenwood Press*, Mehrdad Kia 2011. godine objavio je knjigu *Daily Life in the Ottoman Empire*. Knjiga predstavlja stručnu studiju povijesti svakodnevnog života u Osmanskom Carstvu, a s obzirom na to da je prvotno objavio knjigu *The Ottoman Empire* (2008.), u kojoj je iznio kompletnu povijest Osmanskog Carstva, ova knjiga dolazi kao svojevrsan nastavak ili nadgradnja. Knjiga broji 294 stranice, a podijeljena je na sljedeće dijelove: *Note on Pronunciation, Transliteration, and Spelling* (str. XI), *Introduction* (str. XIII–XV), *Chronology* (str. XVII–XXIII), (1.) *Historical Overview* (str. 1–34), (2.) *Sultan and the Palace* (str. 35–55), (3.) *Governing an Empire* (str. 57–70), (4.) *Cities, Towns, and Villages: Merchants, Craftsmen, and Peasants* (str. 71–110), (5.) *Religious Communities* (str. 111–131), (6.) *Muslims* (str. 133–150), (7.) *Islamic Law and Education* (str. 151–161), (8.) *Sufi Orders and Popular Culture* (str. 163–182), (9.) *Courtship and Marriage* (str. 183–202), (10.) *Sex and Family* (str. 203–222), (11.) *Eating, Drinking, Smoking, and Celebrating* (str. 223–250), (12.) *Games and Popular Sports* (str. 251–260), (13.) *Sickness, Death, and Dying* (str. 261–274), *Selected Bibliography* (str. 275–281) i *Index* (str. 283–294). Na kraju svih središnjih poglavlja nalazi se popis korištene literature (*Notes*).

Nakon dijelova *Note on Pronunciation, Transliteration, and Spelling* (tj. napomene jezične prirode), *Introduction* (tj. autorova osobnog komentara) i *Chronology* (tj. pregleda najvažnijih činjenica i godina), poglavlje *Historical Overview* prvo je u nizu. Kao što se iz naslova može naslutiti, i kao što priliči sličnim studijama i uvodnom poglavlju, poglavlje daje kratki pregled povijesti Osmanskog Carstva kroz šest stoljeća postojanja. Iz naslova potpoglavlja (*Founders of the Ottoman State*, str. 2–4; *Zenith of Ottoman Power*, str. 4–7; *Military Challenge from Iran*, str. 7; *Köprülü Viziers*, str. 7–9; *Military Defeats in Europe and Loss of Confidence*, str. 9–10; *Confronting the Habsburg Monarchy and Russia*, str. 10–12; *The Tulip Period*, str. 12–13; *Threat from Russia*, str. 14; *Governmental Reforms*, str. 14–15; *Rise of Nationalism in the Balkans*, str. 15–16; *Challenge from Egypt*, str. 16–18; *Tanzimat*, str. 18–20; *Ottoman Constitution*, str. 21–22; *Disintegration of the Empire in the Balkans*, str. 22–24; *Abdülhamid II*, str. 24–26; *Young Turks Seize Power*, str. 26–28; *Defeat in the First World War and the Fall of the Empire*,

str. 28–31) vidljivo je koje događaje i činjenice autor smatra ključnim u povijesti Osmanskog Carstva.

Budući da i sam polazi od teze kako su Osmanlije svoje društvo podijelili na dva sloja – na one koji vladaju i na one kojima se vlada (str. 35), poglavljem *Sultan and the Palace* (s potpoglavljima *Palace*, str. 36–40; *Harem*, str. 40–42; *Eunuchs*, str. 42–43; *Palace Pages and Royal Chambers*, str. 43–45; *Sultan in Public*, str. 46–52) autor čitatelju, prije svega, nastoji pokazati kakva je bila svakodnevica „odozgo“, odnosno na osmanskom dvoru. Sultanovu palaču autor predstavlja kao kompleks brojnih građevina, a nastoji opovrgnuti i „egzotičnu“ europsku viziju popularnog *harema*. Dotiče se i eunuha, odnosno kastriranih muškaraca koji su služili na osmanskom dvoru, a koje je podijelio u dvije skupine – crne i bijele (str. 42). Crni eunusi (porijeklom najčešće iz Sudana, Etiopije i istočnoafričke obale) služili su ženskim članovima kraljevske obitelji, a bijeli (porijeklom najčešće s Balkana i Kavkaza) novacima u dvorskoj školi (*palace school*). Osim eunuha, i sluge i batleri (*pages*) igrali su važnu društvenu ulogu u svakodnevici na osmanskom dvoru, a ovim poglavljem autor je pokazao da je i u analizi osmanske svakodnevici krenuo deduktivnim pristupom.

Poglavlje *Governing an Empire* (s potpoglavljima *Devşirme*, str. 62–64; *Janissaries*, str. 64–66; *Provincial Administration*, str. 66; *Sipahis and Timars*, str. 67–68) sadržajno se nadovezuje na prethodno, a obznanjuje na koji se način upravljalo Carstvom. Važan je organ, koji treba spomenuti, bio *divan* (*divan-i hümayun* ili carsko vijeće) koji je služio kao najviši savjetodavni organ sultanu, a iz kojega je veliki vezir upravljao svakodnevnim poslovima Carstva (str. 57). Nezaobilazan aspekt Osmanskog Carstva bila je i vojska, a imajući to u vidu autor u posebnom potpoglavlju (*Devşirme*) opisuje nastanak janjičarske vojske, odnosno sultanova elitnog pješaštva koje je izravno bilo plaćeno iz središnje državne blagajne. Kao budući pripadnici vladajuće elite, regruti bi morali naučiti turski i steći običaje i bonton osmanskog službenika, a najbolji i najtalentiraniji bili bi zadržani u palačama kao batleri (*pages*) gdje bi dalje, uz pomoć tutora i eunuha, stekli daljnje obrazovanje i obuku (str. 63). Time autor neizravno obznanjuje i način napredovanja u Osmanskom Carstvu. Važan je čimbenik u očuvanju jedinstva i teritorijalne cjelovitosti Carstva bila i provincijska uprava, a da bi ona bila učinkovita, bilo je potrebno stvoriti i financijsku organizaciju koja bi učinkovito sakupljala poreze i stvarala prihod. U sakupljanju su poreza osobito važni bili spahije,

prema kojima je i varijanta osmanskog feudalnog sustava nazvana timarsko-spahijskim.

Poglavlje *Cities, Towns, and Villages: Merchants, Craftsmen, and Peasants* (s potpoglavljima *Mahalles*, str. 71–75; *Ottoman Conquest and Urbanization*, str. 75–78; *Vakifs*, str. 78–79; *Bazaars and Bedestens*, str. 79–82; *Merchants and Guilds*, str. 82; *Merchants*, str. 82–84; *Guilds*, str. 84–88; *Ihtisab and Muhtasib*, str. 88–89; *Bathhouses*, str. 89–92; *Hans*, str. 92–94; *Peasants*, str. 94–96; *Building Homes*, str. 96–100; *Agricultural Instruments and the Peasant Household*, str. 101–102; *Religion and Education in the Ottoman Village*, str. 102–104) najopsežnije je poglavlje knjige i u njemu se autor dotaknuo svakodnevnog života u gradskim i seoskim sredinama. U ovom poglavlju autor obrađuje gradske četvrti (*mahalles*), a opisuje i način osmanske urbanizacije i provođenje procesa islamizacije, koji je osobito vidljiv u većim gradskim središtima i to kroz gradnju određenih objekata (palača, džamija, pučkih kuhinja...; str. 75). Izvan sultanove palače, urbani život u Osmanskom Carstvu bio je vezan uz tržnice, a njihovu okosnicu činili su trgovci i cehovi kojima je posvetio nekoliko potpoglavlja. Važna figura tržnice bio je tržišni inspektor, *muhtasib*, odgovoran za provođenje javnog morala i utvrđenih pravila (*ihthisab*), a uz džamiju i tržnicu, da bi bio adekvatan, grad je, prema jednom citatu koji je autor prenio i iz čega je jasno zašto je na ovaj način koncipirao to poglavlje (usp. str. 89), trebao još imati i kupališta (*bathhouses*). Tu svakako još nisu zanemariva i prenoćišta (hanovi), a kraj poglavlja autor je posvetio seljacima, odnosno najosnovnijoj društvenoj i ekonomskoj jedinici u Osmanskom Carstvu. S obzirom na to da je osmansko društvo bilo patrijarhalno, otac je bio glava obitelji, a i država ga je prepoznala kao poreznog obveznika kućanstva. Obznanjuje i na koji je način obitelj gradila kuće i koje je materijale pritom koristila, ovisno o regiji. Osim toga, uzevši u obzir da su se Europljani divili vezanosti osmanskog seljaka za zemlju (usp. str. 101), posebno potpoglavlje autor je posvetio i obradi poljodjelskih alata kojima su se služili. U selima su postojale i škole koje su primale samo dječake, a predavanja nisu bila namijenjena podučavanju znanosti i praktičnih zanata, već učenju molitve i *Kur'ana*.

Poglavlje *Religious Communities* iduće je u nizu, a podijeljeno je na sljedeća potpoglavlja: *Christians* (str. 112–113), *Orthodox Christian Millet* (str. 113–114), *Serbian Orthodox Church* (str. 114–116), *Bulgarian Orthodox Church* (str. 116–118), *Armenian Millet* (str. 118–122) i *Jewish Millet* (str. 122–128). S obzirom na to da je Osmansko Carstvo u svojem opsegu imalo brojne vjerske, etničke i jezične zajednice (Turke, Tatara, Arape, Kurde, Čerkeze, Armence, Grke, Albance, Srbe, Bošnjake, Hrvate, Bugare, Rumunje, Mađare, Židove, str. 111), važno je razmotriti i odnos Carstva prema tim zajednicama. Najogledniji je primjer toga vidljiv, naravno, u vjerskom

pitanju, a upravo je ovo poglavlje tome posvećeno. Pritom valja napomenuti i kako *millet* označava sustav vjerske autonomije u Osmanskom Carstvu.

Naredno poglavlje, *Muslims*, logički se nadovezuje na prethodno, a podijeljeno je na sljedeća potpoglavlja: *Five Pillars of Islam* (str. 133–134), *Declaration of Faith* (str. 134), *Prayer* (str. 134–136), *Zakat* (str. 136), *Fasting* (str. 136–140), *Ramazan Bayrami* (str. 140–142), *Hajj* (str. 143–144), *Kurban Bayrami* (str. 144–146) i *Holy Nights* (str. 146–149). S obzirom na to da su zadaće osmanske vladajuće elite bile obrana, zaštita i širenje islama (str. 133), autor je posebno poglavlje posvetio muslimanima, opisujući njihove vjerske običaje. Važno je napomenuti kako su muslimani tek gubitkom europskih provincija u 17., 18. i 19. st. postali najbrojnija vjerska skupina u Osmanskom Carstvu, a do tada su to bili pravoslavni kršćani.

Poglavlje *Islamic Law and Education* iduće je u nizu, a podijeljeno je na sljedeća potpoglavlja: *Ulema* (str. 151–153), *Religious Education* (str. 153–155), *Education of Girls and Women* (str. 155–157) i *Traditional Beliefs and Superstitions* (str. 157–159). Iako je o obrazovanju (i to na selima) već bilo ponešto riječi u jednom od prethodnih poglavlja, u ovom poglavlju autor je nastojao analizirati osmanski obrazovni sustav u cijelosti. Tu je pomno opisano osnovnoškolsko obrazovanje (*mektep/mekteb*), kao i visokoškolsko (*medresa*). Poseban status u Osmanskom Carstvu imali su viši slojevi teologa i pravnika, odnosno čuvari islamske predaje (tzv. *uleme*) kojima je također posvećeno posebno poglavlje. Obrađujući posebno obrazovanje za dječake, a posebno za djevojčice, autor je još jednom obznanio koliko je problematika osmanske svakodnevice kompleksna i koliko ju je u konačnici široko pokrio. Pravni temelj Osmanskog Carstva ustanovljen je, dakako, na šerijatu, koji je pružao okvir za javne i privatne aspekte svakodnevice (usp. str. 151), što je također posebno obrađeno u ovom poglavlju.

Poglavlje *Sufi Orders and Popular Culture* (s potpoglavljima *Bektaşis*, str. 168–171; *Mevlevis*, str. 171–173; *Nakşbandis*, str. 173–175; *Storytelling*, str. 175–180) nadovezuje se na prethodna tri, a obrađuje posebne skupine koje su prakticirale mistična učenja islama (tzv. sufije). U Osmanskom Carstvu bilo je nekoliko takvih redova kojima je autor podrobnije posvetio potpoglavlja (*Bektaşis*, *Mevlevis*, *Nakşbandis*), a uzevši u obzir da najveći dio stanovništva Osmanskog Carstva nije znao ni čitati ni pisati, prijenos znanja i popularne kulture odvijao se usmenom predajom, vrlo često u nekim kavanama, gdje bi se slušali raznorazni pripovjedači (str. 176).

Poglavlje *Courtship and Marriage* iduće je u nizu, a podijeljeno je na sljedeća potpoglavlja: *Prearranged Marriage* (str. 184–187), *Mehr* (str. 187–189), *Engagement and Wedding* (str. 189–195), *Weddings Among the Poor* (str. 195–197), *Women's Legal Rights After Marriage* (str.

197–198) i *Polygamy* (str. 198–200). Osmansko društvo bilo je, dakako, patrijarhalno, a nakon što se autor usputno dotaknuo „obične“ obitelji u jednom od prethodnih poglavlja, kada je bilo riječi o ocu kao poreznom obvezniku, idući korak svakako je razmotriti i brak. Pitanje braka, dakako, otvara i problematiku ženskih prava koju je autor također nastojao obraditi u ovom poglavlju. Osim toga, posebno poglavlje objašnjava i *mehr*, tj. prijenos miraza.

Poglavlje *Sex and Family* (s potpoglavljima *Prostitution*, str. 205–207; *Giving Birth*, str. 207–210; *Royal Births*, str. 210–211; *Child Rearing*, str. 211–213; *Circumcision*, str. 213–214; *Clothing, Veiling, and Segregation*, str. 214–218; *Divorce*, str. 218–219) deseto je u nizu, a obrađuje još neka pitanja koja je moguće vezati uz obitelj, poput rađanja i odgoja djece te rastave. Velika je korist što je u istom poglavlju izneseno rađanje običnog i kraljevskog djeteta, čime je moguće napraviti i kvalitetnu usporedbu. Osim toga, obrađuje se i još jedna društvena problematika – prostitucija, kojoj je i Osmansko Carstvo bilo sklono, a autor nije propustio reći ponešto i o obrezivanju. Uz nekoliko korisnih ilustracija, u ovom poglavlju moguće je saznati i nešto o odijevanju.

Poglavlje *Eating, Drinking, Smoking, and Celebrating* (s potpoglavljima *Daily Cooking at the Palace*, str. 225–229; *Cooking for the Elite*, str. 229–230; *Food for the Rich and Powerful*, str. 230–232; *Food and Eating Among the Poor*, str. 232–233; *Pleasures of Drinking and Smoking*, str. 234; *Coffee*, str. 234–241; *Wine*, str. 241–242; *Tobacco*, str. 242–244; *Opium*, str. 244–245) iduće je u nizu, a dotiče se hrane, pića, pušenja i, s obzirom na to da se često hrana vezuje uz to, slavlja. Kroz povijest, specijalna hrana bila je jedan od identiteta Osmanskog Carstva, a veliki dio i danas popularnih namirnica (ćevapi, pilav, burek, dolme; str. 225) Osmanlije su donijeli u osvojene zemlje. Slično kao i u prethodnom poglavlju, velika je korist što je u ovom poglavlju autor iznio način prehrane i bogatijih i siromašnijih, čime je ostavio prostor kvalitetnoj usporedbi.

Poglavlje *Games and Popular Sports* pretposljednje je u nizu, a podijeljeno je na sljedeća poglavlja: *Cereed* (str. 251–254), *Archery* (str. 254–256) i *Wrestling* (str. 256–259). Sport često dobro predočava nečiji mentalitet, a s obzirom na to da su Osmanlije bili izvrsni jahači, strijelci i bacači koplja (str. 251), logično je pretpostaviti da je velika pozornost bila usmjerena i na igre i sport. Stoga ovo poglavlje donosi i opise određenih sportskih aktivnosti Osmanlija. U Osmanskom su Carstvu sportski „treninzi“ i poduke u tom području dolazili paralelno s obrazovanjem.

Poglavlje *Sickness, Death, and Dying* posljednje je u nizu, a u sebi sadrži i potpoglavlje *Traditional Remedies* (str. 263–272). Svoje djelo autor je završio poglavljem koje se dotiče one tamne strane – bolesti, smrti i umiranja. U ovom poglavlju moguće je saznati i ponešto o načinu

liječenja u Osmanskom Carstvu, a indikativan je podatak, koji autor odmah na početku spominje, taj da je jedan od najčešćih uzroka smrti u Osmanskom Carstvu bila bolest tuberkuloze (usp. str. 261). Osim toga, u ovom poglavlju moguće je saznati i ponešto o procesiji sprovoda. Nakon središnjih poglavlja, na kraju knjige nalazi se još popis literature (*Selected Bibliography*, str. 275–281) i indeks imena i pojmova (*Index*, str. 283–294).

Iako bi se iz ove knjige moglo izvući na stotinu primjera koji bi, što iz mikro, što iz makroperspektive, čitatelju dočarali kako je, bilo kroz hranu, sport, ceremonije, društveni život i drugo, tekao svakodnevni život u Osmanskom Carstvu, ovaj prikaz knjige usredotočio se prvenstveno na onaj metodološki dio kojim je autor tu svakodnevnicu nastojao prikazati. Takav široki interdisciplinarni pristup autora zahtijevao je i znanja iz likovne umjetnosti, religijskih znanosti, sociologije, antropologije i brojnih drugih, no upravo je i jedino tako moguće prikazati povijest svakodnevice, a osobito one Osmanskog Carstva, odnosno političke tvorevine koja je punih šest stoljeća gradila prepoznatljiv identitet jugoistočne Europe, ali i dijelova susjednih kontinenata. Osim što će ova knjiga vjerojatno biti polazišnom točkom svakome tko se bude zanimao za određene probleme Osmanskoga Carstva, a koji se ne tiču isključivo njegove političke povijesti i pojedinog sultana, Mehrdad Kia neizravno je, bilo kroz svoje klasifikacije u knjizi, usporedbe ili npr. priložene citate europskih putopisaca koji dočaravaju njihovu viziju Osmanskog Carstva, obznanio koliko je tu još mnogo prostora daljnjim istraživanjima. Upravo je to jedna posebna vrijednost koja leži u ovoj knjizi, a njezino prevođenje na hrvatski jezik u nas bi definitivno probudilo dodatno zanimanje ne samo za osmansku povijest, već i za hrvatski identitet na koji je Osmansko Carstvo ostavilo nemjerljivo veliki trag. Interdisciplinarni pristup kojim se poslužio Mehrdad Kia kako bi dočarao svakidašnji život Osmanskog Carstva neizravno obznanjuje i kako će budući istraživački poduhvati povijesne znanosti zahtijevati sve veći i veći interdisciplinarni pristup, tim više iz razloga što se i novija povijest sve više okreće istraživanju svakodnevice običnoga čovjeka, odnosno mikropovijesti, ali i iz razloga što povijesna znanost, kao i svaka druga, napreduje. Slijedom svega navedenog, ovu knjigu preporučio bih svima koji se zanimaju za povijest Osmanskog Carstva, društvenu povijest, povijest srednjeg vijeka, ranomodernog razdoblja, 19. stoljeća, ali i svim školskim nastavnicima povijesti koji sada, osim političke povijesti koja prevladava u školskim udžbenicima, za promjenu mogu djeci predočiti i brojne zanimljivosti iz svakodnevnoga života u Osmanskom Carstvu, a time lakše ostvariti i korelaciju s nekim drugim školskim predmetima. Mogu reći da meni, kao nastavniku povijest, knjiga jako dobro služi i da sam brojne zanimljivosti iz nje podijelio i sa svojim učenicima.